

Magyar tónevek angol fordítása

1. Bevezetés. Örömteli, hogy Magyarországról rendre jelennek meg angolul színvonalas hazai kiadású földtudományi szakkönyvek, tanulmányok és atlaszok (pl. KARÁTSZON szerk. 1999, HAAS szerk. 2001, BUDAI–GYALOG szerk. 2009, KOCSIS–SCHWEITZER szerk. 2009). A geográfusok rangos szakmai folyóirata, az 1952-ben indított Földrajzi Értesítő 2009 januárjától (ahogy a kiadó írja: igazodva a nemzetközi szakmai követelményekhez) kizárólag angol nyelven, Hungarian Geographical Bulletin néven jelenik meg. Mindez azt is jelzi, a geográfia művelői fontosnak tartják, hogy országunkról első kézből kapjanak képet az érdeklődő külföldi olvasók.

2. Földrajzinév-fordítási következtelenségek. Ezekben a kiadványokban a leírások és a szövegközi ábrák, táblázatok, térképek bőségesen tartalmaznak földrajzi neveket, illetve azok angol nyelvű változatait. Sajnos a szerzők és fordítók földrajzinév-használata gyakran következtelen: vegyesen találkozhatunk ugyanazon név teljes fordításával (nem egyszer fordításaival), részleges fordításával vagy a magyar alak meghagyásával (pl. *Great Cold Hill, Great Hideg Hill, Nagy-Hideg Hill, Nagy-Hideg-hegy*). Súlyosítja a helyzetet, fokozza a zavart, ha egy név angol nyelvű alakja egyazon kiadványon belül is különbözik. Ezáltal a külföldi olvasó nem tudja megbízhatóan azonosítani a neveket egy-egy földrajzi táj vagy képződmény jelölőjeként.

A magyar tárcaközi Földrajzinév-bizottság állást foglal a külföldi földrajzi nevek magyar megfelelőjének hazai használatáról, de a magyar földrajzi nevek idegen nyelvű alkalmazásának kérdése nem tartozik a feladatai közé. Ezért nagyon fontos, hogy az előkészítés alatt lévő vagy tervezett kiadványok szerkesztői és a közreműködő szakemberek minél előbb az egységes névhasználatra törekedjenek. Különösen sürgeti e megoldást az a tény, hogy már javában tartanak a Magyarország nemzeti atlasza új, magyar–angol kiadásának előkészületei az MTA Földrajztudományi Intézet koordinálásával és az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék mint stratégiai partner közreműködésével.

A nagy presztízsű nemzeti atlasz legutolsó kiadásának (PÉCSI szerk. 1989) angol nyelvű fejezetei számos névhasználati és helyesírási ellentmondást tartalmaztak, ugyanis különösen a tájneveket használták változó alakban a közreműködők (pl. Alföld: *Alföld, Great Hungarian Plain, Great Plain*; Bükkalja: *Bükk foothills, Bükk Foreland*; Dunántúli-középhegység: *Transdanubian Central Range, Transdanubian Hills, Transdanubian Mid-Mountains*; Mecsek: *Mecsek, Mecsek mountain, Mecsek Mountains*). Mivel a hagyományosan igen magas szakmai színvonalú, általában csak húsz-harminc évenként összeállított nemzeti atlasz meghatározó forrásértékű kiadvány a külföldiek számára is, sürgető feladat a névegységesítés véglegesítése. Az atlasz több szakember együttműködését igényli, és ez a csoportmunka már önmagában indokolja, hogy minél előbb rögzítsék a magyar földrajzi nevek angol nyelvű megfelelőit (GERCSÁK 2007, 2011). A helyes megoldáshoz akkor közelítünk leginkább, ha ismerjük a magyar és angol földrajzinév-adás elveit és a helyesírást, valamint tekintetbe vesszük a már rögzült (bár esetenként pontatlan) névhasználati gyakorlatot.

Jelen írás a sokféle magyar földrajzinév-típus közül csak egy viszonylag kis, de összetett részével, a tónevek angol nyelvű fordításának és helyesírásának a kérdéseivel foglalkozik, és azok közül is csak azokkal a névformákkal, amelyek egytagúak, vagy az utótagjuk a *tó* szó.

3. A magyar tónevek helyesírása. A Földrajzi nevek helyesírási szótára függelékben felsorolja a gyakoribb földrajzi közneveket. Ebben kb. 250-féle magyar vízrajzi köznév olvasható, és ebből 15 szó tavat vagy tóféle képződményt jelöl (pl. *halastó, malomtó, sóstó, tengerszem, víztároló, víztározó*). Elég a szótár példatárába belelapozni, és azonnal feltűnik, hogy a tulajdonnévi és köznévi elemek esetenként nagyon bonyolult szerkezeteket alkotnak. A magyar nyelvben a tónevek helyesírását a sokféleség jellemzi. Egy biztos pont van: a névben a *tó* és minden rokon értelmű szava mindig kisbetűs földrajzi köznévi utótag, és sosem előzi meg az előtagot. Az utótag kapcsolása többnyire kötőjeles.

Írásuk szerint három főbb csoport van.

1. Egytagú neveinkhez (*Balaton, Fertő, Tengerszem*) nem kapcsoljuk a *tó* tagot kötőjellel, mert ezek önmagukban is ismertek.

2. Kötőjeles szerkezetben az előtag (megkülönböztető tag) lehet tulajdonnév (*Baláta-tó, Naplás-tó, Tisza-tó*) vagy közszó (*Édenkert-tó, Feneketlen-tó, Remete-tó*). A megkülönböztető tag utalhat többek közt helyzetre, anyagra, alakra, méretre (*Belső-tó, Homokos-tó, Kerek-tó*), közeli település(rész)re (*Garancsi-tó, Hámori-tó, Városligeti-tó*). A megkülönböztető tag *-i* végződése nem feltétlenül egy közeli települést jelölő névhez kapcsolódó toldalék: a *Szűcsi-tó* névben például a szóvégi *-i* nem melléknévképző, hanem birtoklást fejez ki: 'szűcsök lakóhelye'. A tónév tartalmazhat még személynevet (*Erkel-tó, Herman Ottó-tó, Szent Anna-tó*), bővíülhet előtaggal (*Kun-Fehér-tó, Nagy-Sás-tó*), és létrejöhet *-i* képzős kétrészes helynévi előtag és a *tó* utótag szerkezetéből (*Éger-völgyi-tó, Oláh-réti-tó*).

3. Néhány sajátos szerkezetben nem alkalmazunk kötőjelet, például jelölt birtokos jelzős neveknél (*Barátok tava, Hősök tava*), vagy ha különírt földrajzi név bővül utótaggal (*Hét holdas tó, Vörös kereszt tó*).

4. Az angol tónevek helyesírása és a névrészek sorrendje. Az angol névadási gyakorlat is változatos, de az angol nyelv a magyarnál jóval egyszerűbb, kevésbé szabályozott helyesírási elvhez szokott: a földrajzi nevekben alig alkalmaz kötőjelet, a kis- és nagyköjtőjel különbségét – a nyelvészeket leszámítva – lényegében nem ismerik, illetve a földrajzi nevek minden tagját nagy kezdőbetűvel írják. A tónevekről az alábbi megállapítások tehetők.

Angol nyelven egytagú tónév nincs, vagyis a *Lake* vagy valamely szinonimája mindig kiegészíti a nevet (térképeken helyhiány miatt azonban ezt elhagyhatják). (A magyar nyelvben is csak néhány hazai tónak van egytagú neve.) Az általánosan használt *Lake* szó állhat a megkülönböztető tag előtt vagy után, de ebben nincs szabályszerűség. A névadás is változatos. A névformában jelentkezhet például településnév: *Aberdeen Lake, Lake Vancouver*; köznévi: *Buffalo Lake, Lake Disappointment*; helyzetre utaló megjelölés: *East Lake, Lake Superior*; személynév: *Roosevelt Lake, Princess Mary Lake, Lake Albert, Lake Saint John*; népnév: *Apache Lake, Lake Huron*; összetett előtag: *Great Slave Lake*.

A Brit-szigeteken nagyon elterjedt kelta *Loch* és *Lough* szavak mindig a név előtt vannak; a gyakori *Water* szabályosan a nevet követi, azzal többnyire egybeírva, ugyanakkor vonatkozhat vízfolyásra is.

A magyar olvasó számára szokatlan, hogy az angol név leírt térképi alakja önmagában nem mutatja, hogy településről vagy tóról van szó. A *Lake Placid* név (Egyesült Államok, New York) egy tó és egyben egy közeli városka neve is; a *Lake River* város (Kanada) és folyónév is (Ausztrália); a *Lake Havasu* egy tó (Egyesült Államok, Arizona), de a *Havasus Lake* város (Egyesült Államok, Kalifornia). Ezeket az alakulatokat a magyar atlaszok névmutatója a térképi alakjuk szerint szerepelteti, de az azonosíthatóság érdekében a nem városnév után kiegészítésként közlik, hogy az adott név például tó. A nemzetközi gyakorlatban a nevek besorolásának rendjét nem a térképen olvasható alak szabja meg, hanem a tulajdonnévi, azaz a megkülönböztető tag kezdőbetűje a meghatározó. A fent említett nevek esetében a névmutatókban felcserélik a név elemeit, a tagokat pedig vesszővel választják el, hogy egyértelmű legyen, melyik a megkülönböztető tag (specific term): például a *Lake Placid* nevű tó nevét *Placid, Lake* formában a *P* betű alatt sorolják fel, míg a város a listában az *L* betűvel kezdődőknél lesz.

5. Az angol tónevek típusainak vizsgálata. Több mint 500 tó angol nevének szerkezetét vizsgáltam meg, alapvetően az ILEC (International Lake Environment Committee Foundation) összeállítására alapján,¹ mely az ENSZ környezetvédelmi programja részeként jött létre. Az eredeti anyag 700-nál is több tónevet tartalmaz angolul a világ 73 országából, de az elemzésnél ezekből csakis azokat vettem figyelembe, amelyekben a *Lake* földrajzi köznévi (generic term) szerepel (1. táblázat).

A nevek területi csoportosítása után meglepő képet kapunk. A statisztikai kimutatás szerint a dominánsan angol anyanyelvű lakosság által benépesített területeken a tónevek több mint kétharmada a megkülönböztető tag + *Lake* szerkezetet követi (bár Ausztrália tökéletes kivételével). A Brit-szigetek ugyan bővelkednek tavakban, de azok neve többnyire még kelta eredetű, vagy a *-water* utótagot kapták. Ez magyarázza, hogy nagyon kevés a *Lake* szóval kiegészített tónevük. A nem angol anyanyelvű országok területén fekvő tavak megnevezésére döntően (94%) a *Lake* + megkülönböztető tag szerkezet terjedt el az angol nyelvű irodalomban. Mindebből következik, hogy az angol nyelven olvasók számára a magyarországi tavak nevét is a *Lake* + megkülönböztető tag szerkezet szerint ajánlatos írunk; de nem mindegyiket.

1. táblázat: Angol nyelvű tómegnevezések típusainak összehasonlítása

Terület	<i>Lake</i> + megkülönböztető tag	Megkülönböztető tag + <i>Lake</i>	Összesen
Ausztrália	8	0	8
Brit-szigetek	2	4	6
Egyesült Államok	13	54	67
Kanada	44	92	136
Egyéb angol anyanyelvű	5	1	6
Összes angol anyanyelvű	72	151	223
Összes nem angol anyanyelvű	284	19	303
Összes angol névalak	356	170	526

¹ World Lake Database. <http://wldb.ilec.or.jp/LakeNameSearch.asp?IndexChar=U>. (2015. 03. 05.)

6. Javasolt fordítási megoldások. A hazai gyakorlat értékelése azt mutatja, hogy a magyar fordítók vagy az angolul író magyar szakemberek eltérően értelmezik a névnek, illetve alkotóelemeinek a fordíthatóságát. Nem egységes, hogy hová helyezik az egytagú magyar tóneveknél a *Lake* kiegészítést, de ez a következtelenség még igazából nem lényeges. Sokkal több a hibalehetőség, ha nem ismerjük az angol névadási gyakorlatot, ha szigorúan tükrözni akarjuk a magyar név grammatikai felépítését és a névben rejlő sokféle információtartalmat. Ebből adódóan tóneveink különböző alakban találhatók a szakmunkákban; például a *Belső-tó*: *Belső Lake*, *Inner Lake*, *Lake Belső*, *Lake Interior*; a *Hámori-tó*: *Foundry Lake*, *Hámor Lake*, *Lake Hámor*, *Lake Hámori*, *lake Hámori*.

A kiadvány céljától függően alapvetően három fordítási lehetőségünk van, és ezeket a megoldásokat egy kiadványon (műfajon) belül nem szabad vegyesen használnunk.

1. Nem fordítunk semmilyen tónevet angolra, vagyis szövegben is megmarad a teljes eredeti magyar alak (*Velencei-tó*, *Vörös-tó*). Ezt a megoldást kizárólag névtani szakmunkákban, névgyűjteményekben, állami topográfiai térképek névanyagának részletes ismertetésekor alkalmazzuk. Ilyenkor azonban elvárás, hogy szómagyarázatot mellékeljünk az anyaghoz, így könnyítve az értelmezést.

2. Fordítjuk az ún. beszélő vagy sajátos értelmű neveket (*Öreg-tó* helyett *Old Lake*, *Feneketlen-tó* helyett *Bottomless Lake*). Ez a megoldás a mesékben, szépirodalmi alkotásokban, reklámanyagokban, idegenforgalmi kiadványokban indokolt.

3. Csak a földrajzi köznevet fordítjuk, a megkülönböztető tagot nem, és figyelembe vesszük az angol nyelvi szerkezetet: a *Lake* általában megelőzi a megkülönböztető tagot (2. táblázat). Ezt a gyakorlatot igyekeznek követni – sokszor nem eléggé következetesen – a földtudományi szakirodalomban és az igényes ismeretterjesztő kiadványokban. Ennek a megoldásnak nagy előnye, hogy a nevek változatlan írású megkülönböztető tagja lehetővé teszi, hogy a földrajzi objektumok a névmutatókban és még a magyar nyelvű térképeken is könnyen azonosíthatók legyenek, a köznévi utótag fordítása pedig segíti az értelmezést. Az eredeti tulajdonnévi elem/összetevő tehát minden esetben változatlan marad, de az *-i* képzővel kapott nevet visszaállítjuk. (Ugyanakkor néhány érdekes esetben, például a *Mályi-tó* névben az *-i* nem egy tulajdonnévhez kapcsolódó melléknévképző, hiszen nincs *Mály* nevű település a közelben.) Az újabb köznévi utótaggal bővült névnél is visszaállítjuk az alapalakot, a teljes személynevet tartalmazó nevekben pedig következetesen megtartjuk a sajátos magyar szórendet. Tapasztalatom szerint az utóbbi két névtípus esetében az angol nyelvű olvasónak sokkal természetesebbnek hangzik, ha a *Lake* a kifejezés végén áll. Ugyancsak ezt a szórendet javasolják azokra a bonyolultabb magyar nevekre, amelyek valamilyen jelzős, névutós szerkezetet képeznek, vagy különírt szavakból állnak.

2. táblázat: Magyar tónevek típusai és angol nyelvű fordításuk

Név szerkezete	Magyar név	Angol név
Egytagú tónév	<i>Fertő</i>	<i>Lake Fertő</i>
Helynév + <i>tó</i> utótag	<i>Baláta-tó</i>	<i>Lake Baláta</i>
<i>-i</i> képzős egyrészes helynév + <i>tó</i> utótag	<i>Hámori-tó</i>	<i>Lake Hámor</i>
Közszó + <i>tó</i> utótag	<i>Fehér-tó</i>	<i>Lake Fehér</i>
<i>-i</i> képzős kétrészes helynév + <i>tó</i> utótag	<i>Éger-völgyi-tó</i>	<i>Éger-völgy Lake</i>
Személynév + <i>tó</i> utótag	<i>Herman Ottó-tó</i>	<i>Herman Ottó Lake</i>
Jelölt vízrajzi köznévi utótagú név	<i>Barátok tava</i>	<i>Barátok Lake</i>

Elvi kérdés, hogy az idegen nyelvű szövegben is ragaszkodnunk kell a magyar karakterekhez. A diakritikus jeleket nem szabad elhagynunk vagy egyszerűsíteni arra gondolva, hogy a külföldi úgyszem tudja ezeket kiejteni. Részben kiadói-szerkesztői feladat, hogy az írásunkhoz mellékelt térképen, ábrákon, földtani metszeteken, táblázatokban stb. egységesen ugyanaz a megfontoltan megállapított névalak szerepeljen.

A fogalmazásban természetesen arra is kell ügyelni, hogy az angol névelőhasználat a földrajzi nevek előtt más, mint a magyarban.

Hivatkozott irodalom

- BUDAI TAMÁS – GYALOG LÁSZLÓ szerk. 2009. *Magyarország földtani atlasza országjáróknak. Geological Map of Hungary for Tourists*. Magyar Állami Földtani Intézet, Budapest.
- GERCSÁK GÁBOR 2007. Magyar tájnevek angol fordítása. In: FÓRIS ÁGOTA – TÓTH SZERGEJ szerk., *Ezerarcú lexikon. Terminologia et Corpora – Supplementum 2*. Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely. 100–110.
- GERCSÁK, GÁBOR 2011. English exonyms of geographical names of Hungary. In: JORDAN, PETER – BERGMANN, HUBERT – BURGESS, CAROLINE – CHEETHAM, CATHERINE eds., *Trends in Exonym Use. Proceedings of the 10th UNGEGN Working Group on Exonyms Meeting, Tainach, 28–30 April 2010*. Verlag Dr. Kovač, Hamburg. 261–268.
- HAAS JÁNOS szerk. 2001. *Geology of Hungary*. Eötvös University Press, Budapest.
- KARÁTSÓN DÁVID szerk. 1999. *Pannon Encyclopaedia. Magyarország földje. The land that is Hungary*. Kertek 2000 Kiadó – Arcanum Adatbázis Kft., Budapest.
- KOCSIS KÁROLY – SCHWEITZER FERENC szerk. 2009. *Hungary in Maps*. Geographical Research Institute of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest.
- PÉCSI MÁRTON szerk. 1989. *Magyarország nemzeti atlasza. National Atlas of Hungary*. Kartográfiai Vállalat, Budapest.

GERCSÁK GÁBOR
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Informatikai Kar

GÁBOR GERCSÁK, English translations of Hungarian lake names

Recently prestigious local publishing houses have been publishing a growing number of geographical descriptions of Hungary in English. While these publications are of outstanding design, the authors do not use the names of geographical objects in Hungary in a standardized manner. As a result, the foreign reader may find distinct variants of the same name within the same book. This can encumber the interpretation of information, and the identification of certain geographical features on maps. The author examines the peculiarities of naming lakes in Hungarian and in English while exploring the spelling rules behind the name forms in both languages. The author then compares several examples taken from Hungary with the names of lakes in English-speaking countries. Finally, the author proposes that the English standardized equivalents of the Hungarian names for lakes should be used more consistently.